

BSc. - KÖZLEKEDÉSTERVEZÉS I.

Utak tervezése, építése és fenntartása

HDM-4 Bevezetés

Szerző: Henry Kerali

Vezető Közlekedési Szakértő

Világbank

dr. Gulyás András ny. egyetemi docens
Pécsi Tudományegyetem, Műszaki és Informatikai Kar

A közlekedés és a fejlődés

- ✿ A közlekedési szektor a gazdasági és társadalmi fejlődés fontos eleme
- ✿ Az utak a közlekedési hálózatok meghatározói
- ✿ Az útgazdálkodásban egyensúlyt kell tartani
  - ✻ a fenntartás(vagy megőrzés)
  - ✻ és a fejlesztés (vagy felújítás) között
- ✿ Az útgazdálkodás céljai:
  - ✻ konzisztens és racionális politikai elgondolások
  - ✻ elegendő és megbízható finanszírozás
  - ✻ hatékony működési eljárások és irányítási eszközök

HDM-4 célok

A beruházási változatok közötti választás gazdaságossága

**Úthálózat-
tervezési
előírások**

**Burkolat méretezési
előírások**

Vonalvezetés

HDM-4 célok

A közútkezelői és úthasználói költségek minimalálása

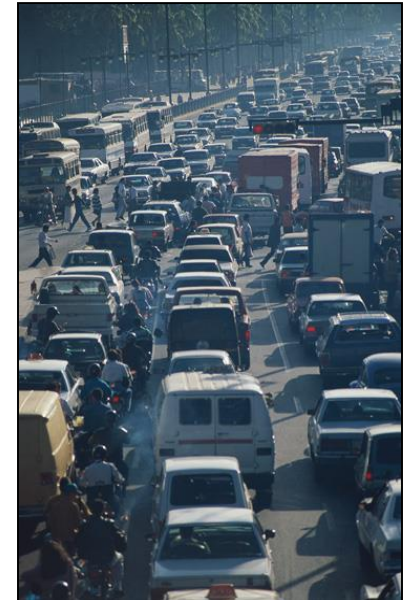

Nem motorizált közlekedés

Szállítási költség

**Forgalmi torlódás
Káros anyag kibocsátás
Eljutási idő**

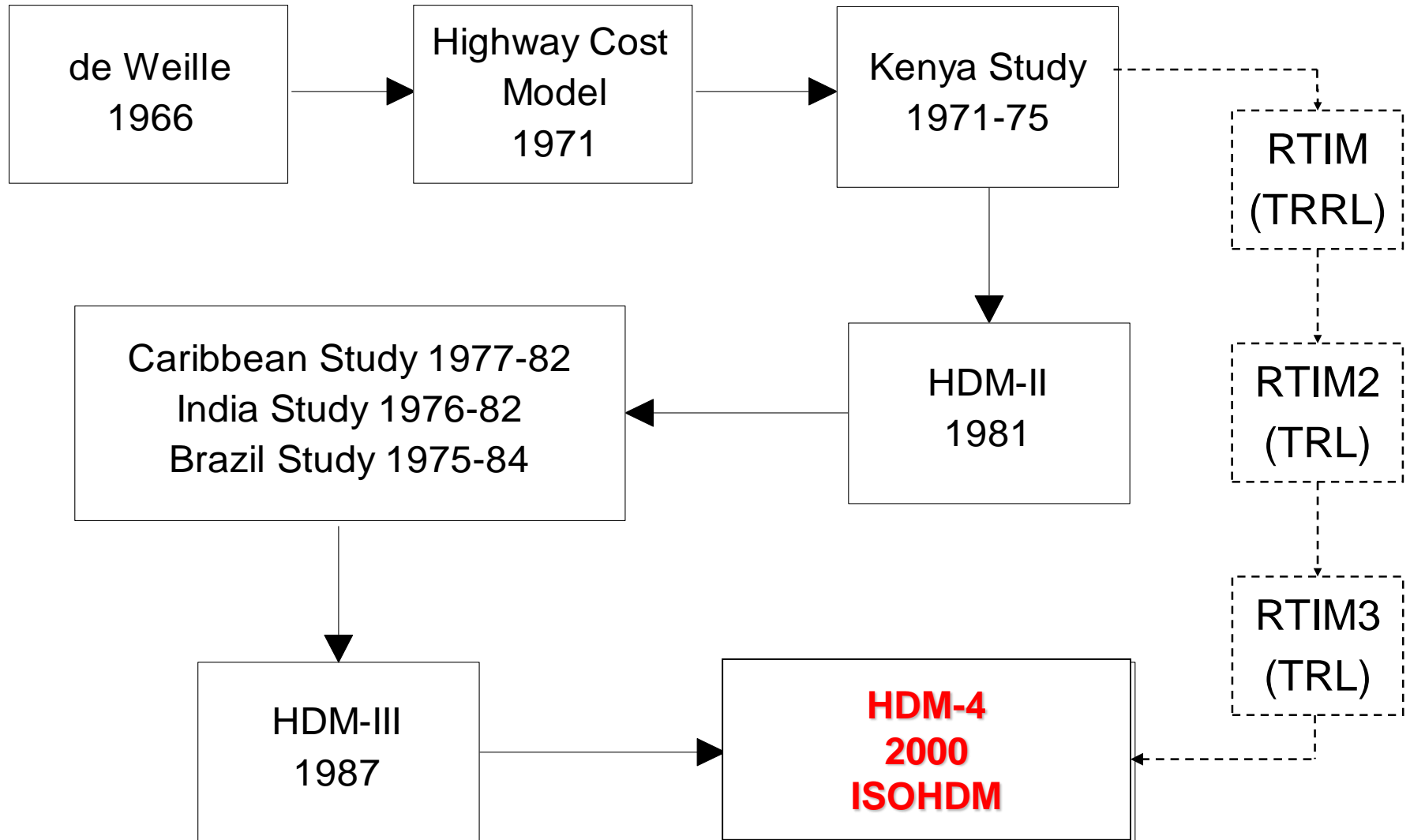

Balesetek

A HDM modell története

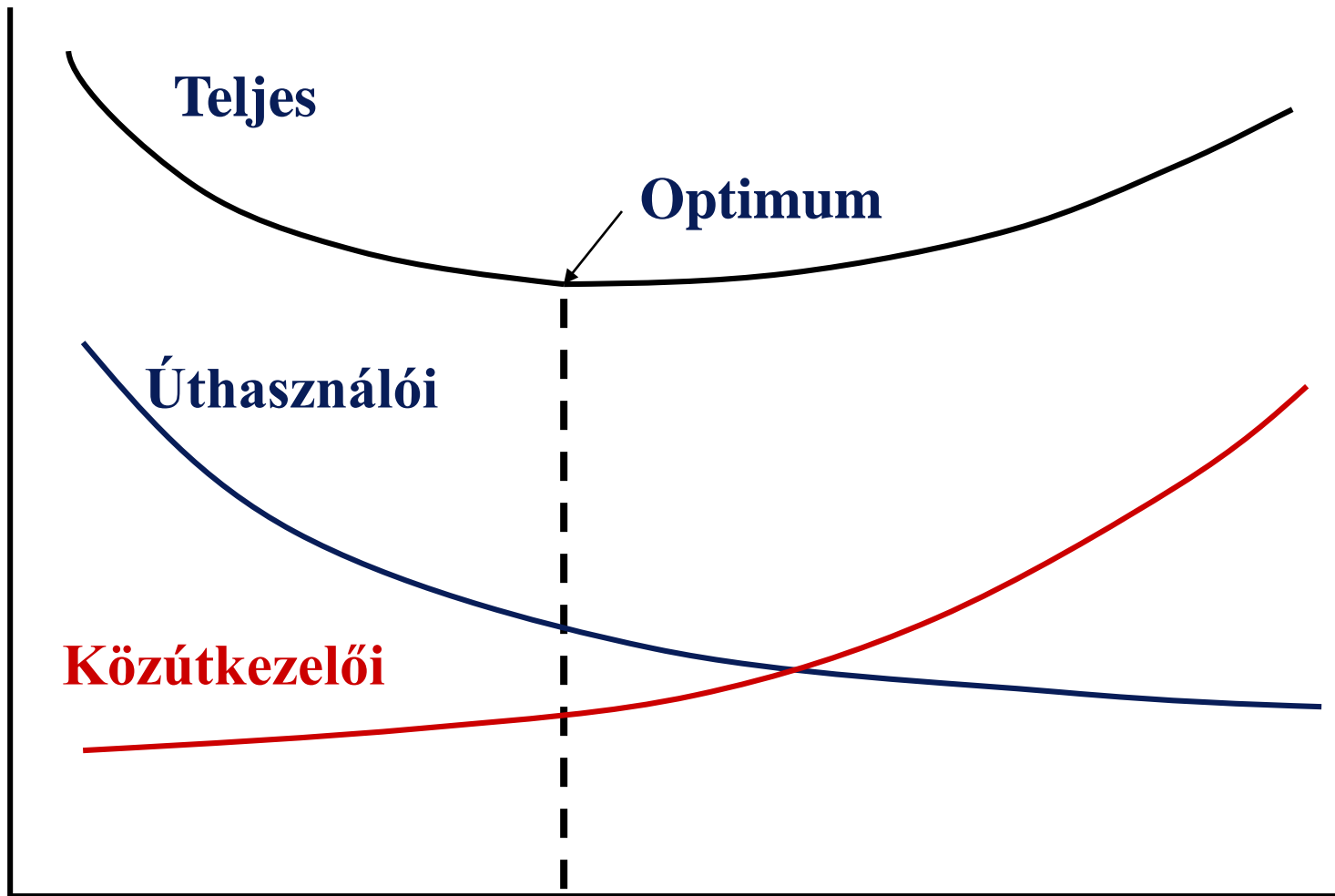
HDM-4 alapelv

- ⊗ Az úthálózat teljesítményének előrebecslése
  - ⊗ forgalomnagyság és forgalmi terhelések
  - ⊗ burkolat típus és teherbírás
  - ⊗ fenntartási beavatkozások
  - ⊗ környezet / klíma függvényében
- ⊗ Az úthasználói előnyök számszerűsítése:
  - ⊗ jármű-üzemi költség megtakarítás (VOC)
  - ⊗ csökkenő úthasználói eljutási idők
  - ⊗ mérséklődő balesetszám
  - ⊗ kedvezőbb környezeti hatások

Optimális közlekedési költség

Költség

Tervezési, méretezési előírások

Útgazdálkodás

☀ Célja:

- ☒ Az úthálózat teljesítményének optimalálása egy adott időszakra a politikai célkitűzéseknek és a költségvetési korlátoknak megfelelően

☀ Tipikus célkitűzések:

- ☒ a közlekedési költség minimalálása
- ☒ a vagyonérték megőrzése
- ☒ az elérhetőség biztosítása és fenntartása
- ☒ biztonságos és környezetbarát közlekedés

Élettartam költségek

☀ Közútkezelői költségek

- ☒ kezelés, üzemeltetés
- ☒ munkaerő, eszközök, anyagok
- ☒ területbiztosítás
- ☒ fenntartás és felújítás

☀ Úthasználói költségek

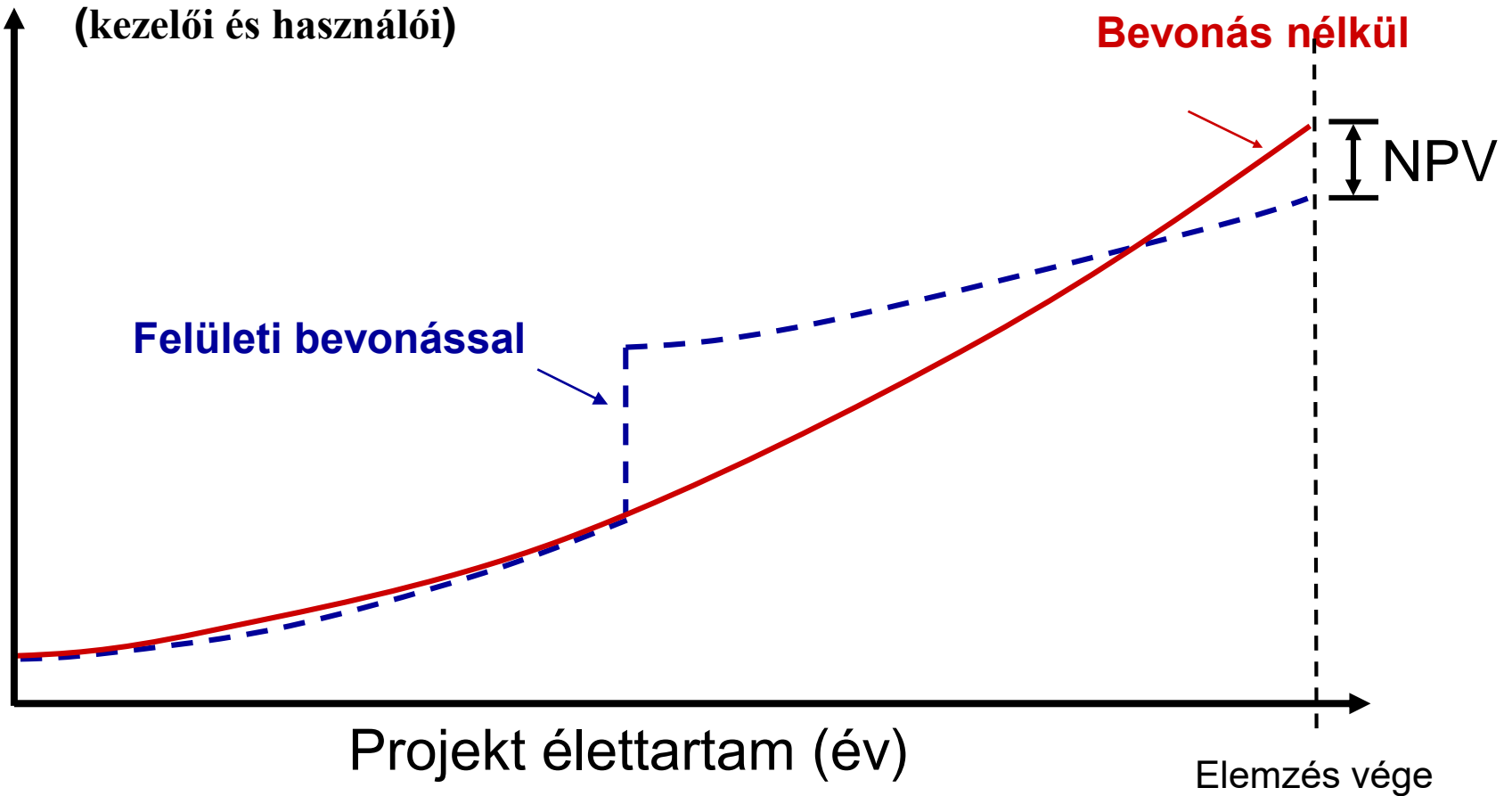
- ☒ jármű üzemeltetés
- ☒ utazási (eljutási) idő
- ☒ balesetek

Projekt változatok összehasonlítása

Diszkontált költség

(kezelői és használói)

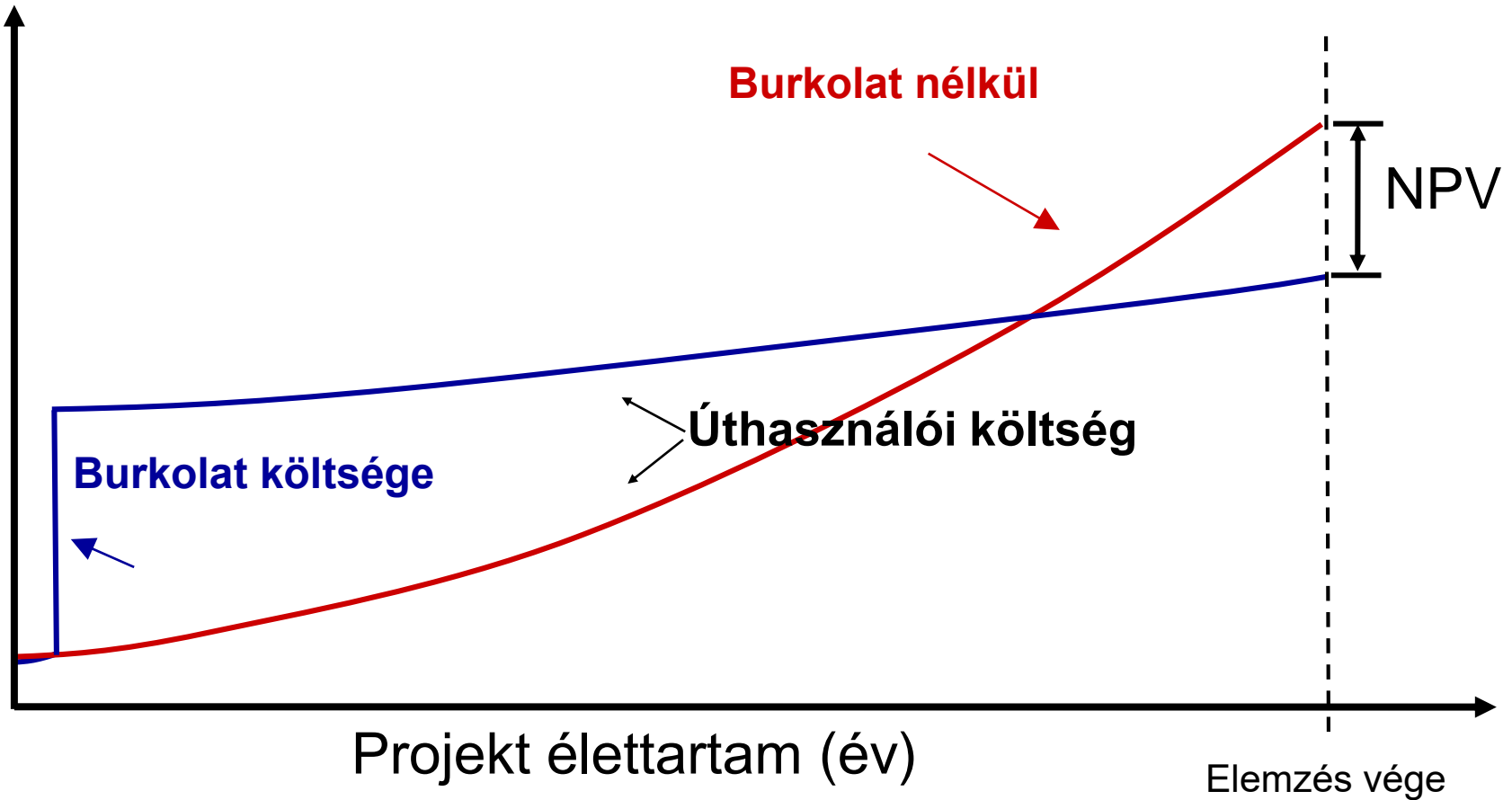

NPV = nettó jelenérték

Projekt változatok összehasonlítása

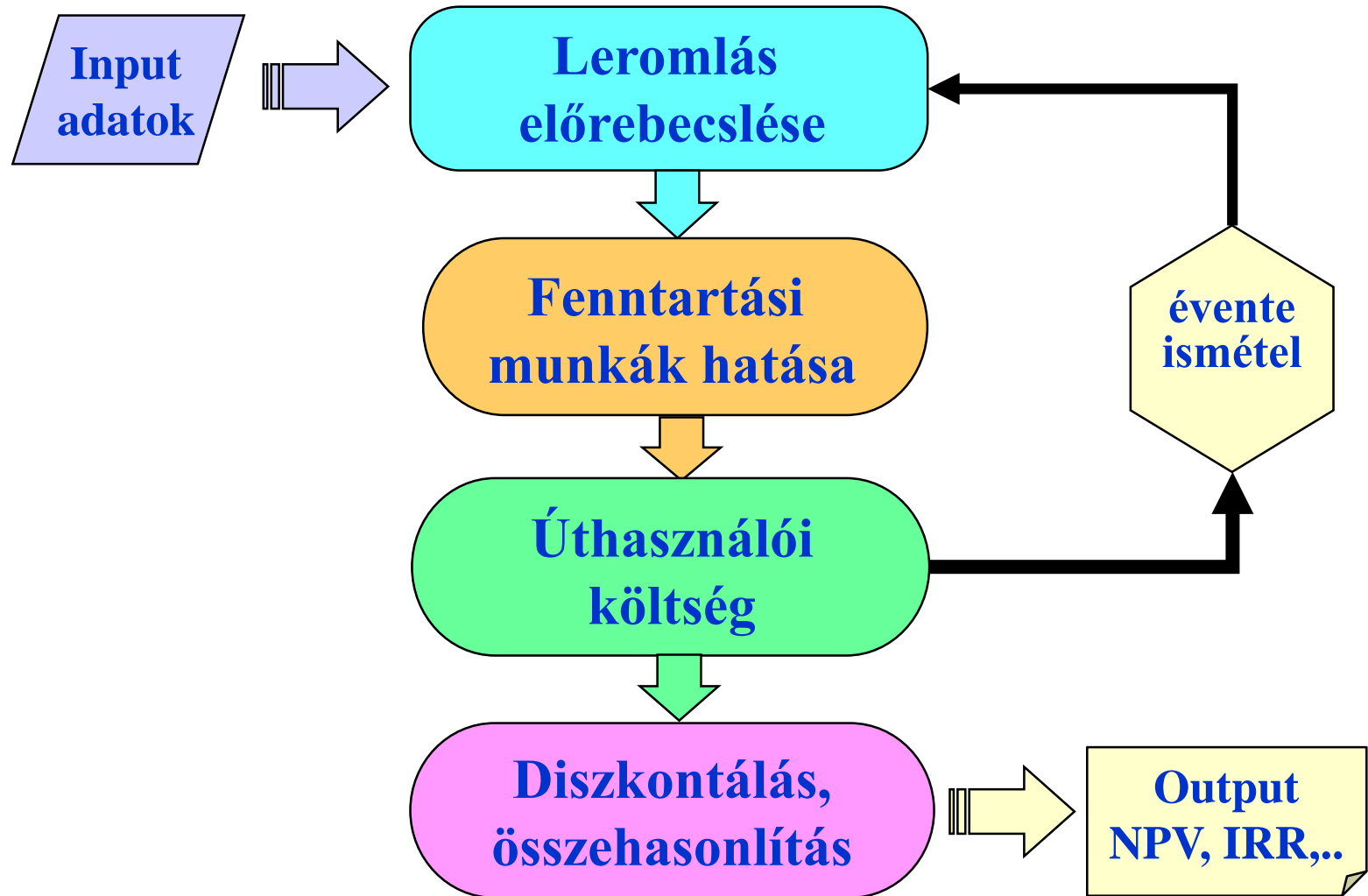
Diszkontált költség

NPV = nettó jelenérték

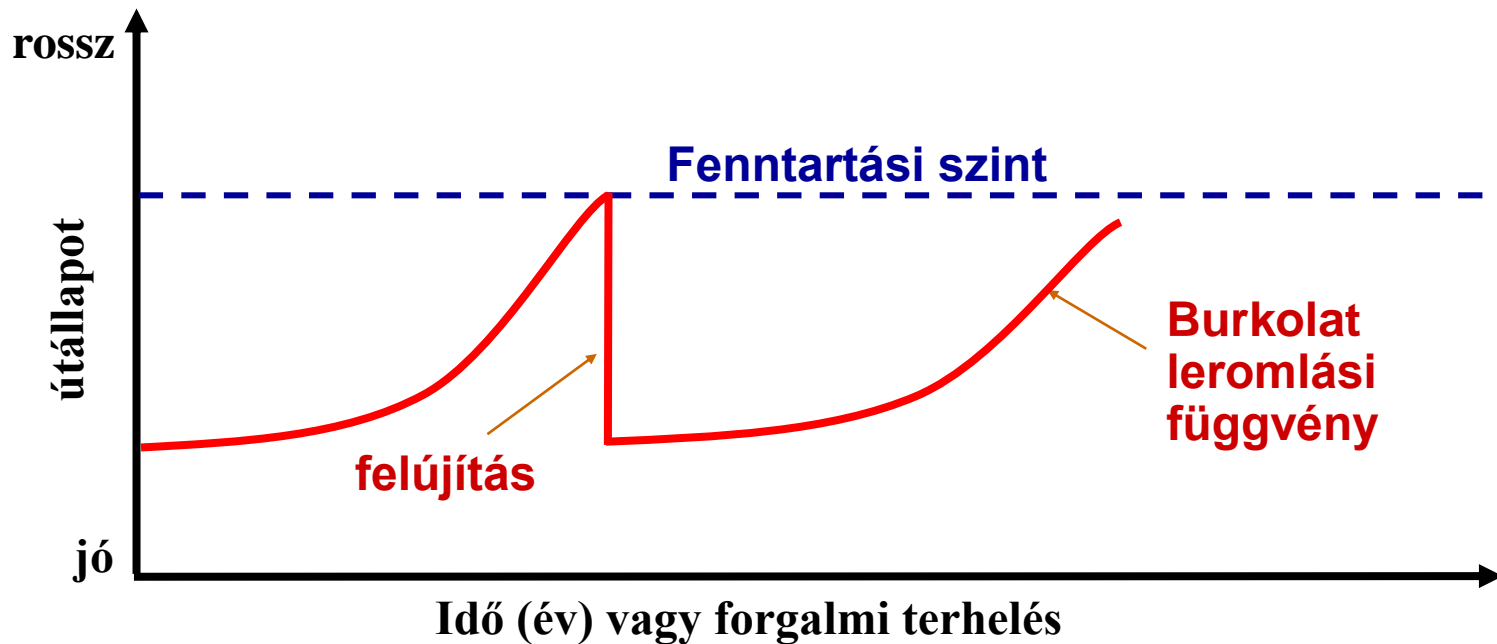
Élettartam költség elemzés

Utak leromlása

- ⊕ Hosszú távú burkolat viselkedés előrebecslése
- ⊕ Fenntartási beavatkozások hatásának becslése
- ⊕ Évenkénti költségek számítása: kezelői + használói

Burkolat viselkedés

- ❖ Modellezett burkolat típusok:
  - ❖ Bitumenes (aszfaltbeton, felületi bevonás stb.)
  - ❖ Burkolatlan (kavics, föld, homok stb.)
  - ❖ Beton (hézagolt, vasalt, erősített stb.)
  - ❖ Elemes (előre gyártott stb.)

- ❖ A modellek alapjául szolgáló burkolat viselkedési kísérletek, megfigyelések:
  - ❖ Brazília, Kenya, India, Dél-Afrika
  - ❖ Franciaország, USA, Svédország, Finnország, Ausztrália

A leromlási modellek alapelve

- ✚ Szerkezeti és tapasztalati modellek
- ✚ Az egyes hibafajtákat külön modellezik
- ✚ Lépésenkénti és rekurzív összefüggések
$$dY = K a_0 f(X_1, X_2, X_3, \text{stb.})$$
- ✚ A modellezés célja az egyenletlenség alakulásának becslése
- ✚ Fenntartási beavatkozás lehetősége minden év végén

Repedés kialakulás modellje

$$ICA = K_{cia} \{ CDS^2 * a_0 \exp[a_1 SNP + a_2 (YE4/SN^2) + CRT] \}$$

- ❑ ICA a repedés kialakulásáig eltelt idő, év
- ❑ CDS építéskori minőség
- ❑ SNP a burkolat teherbírása (szerkezeti szám)
- ❑ YE4 forgalmi terhelés
- ❑ K_{cia} kalibráló tényező
- ❑ CRT a fenntartás hatása

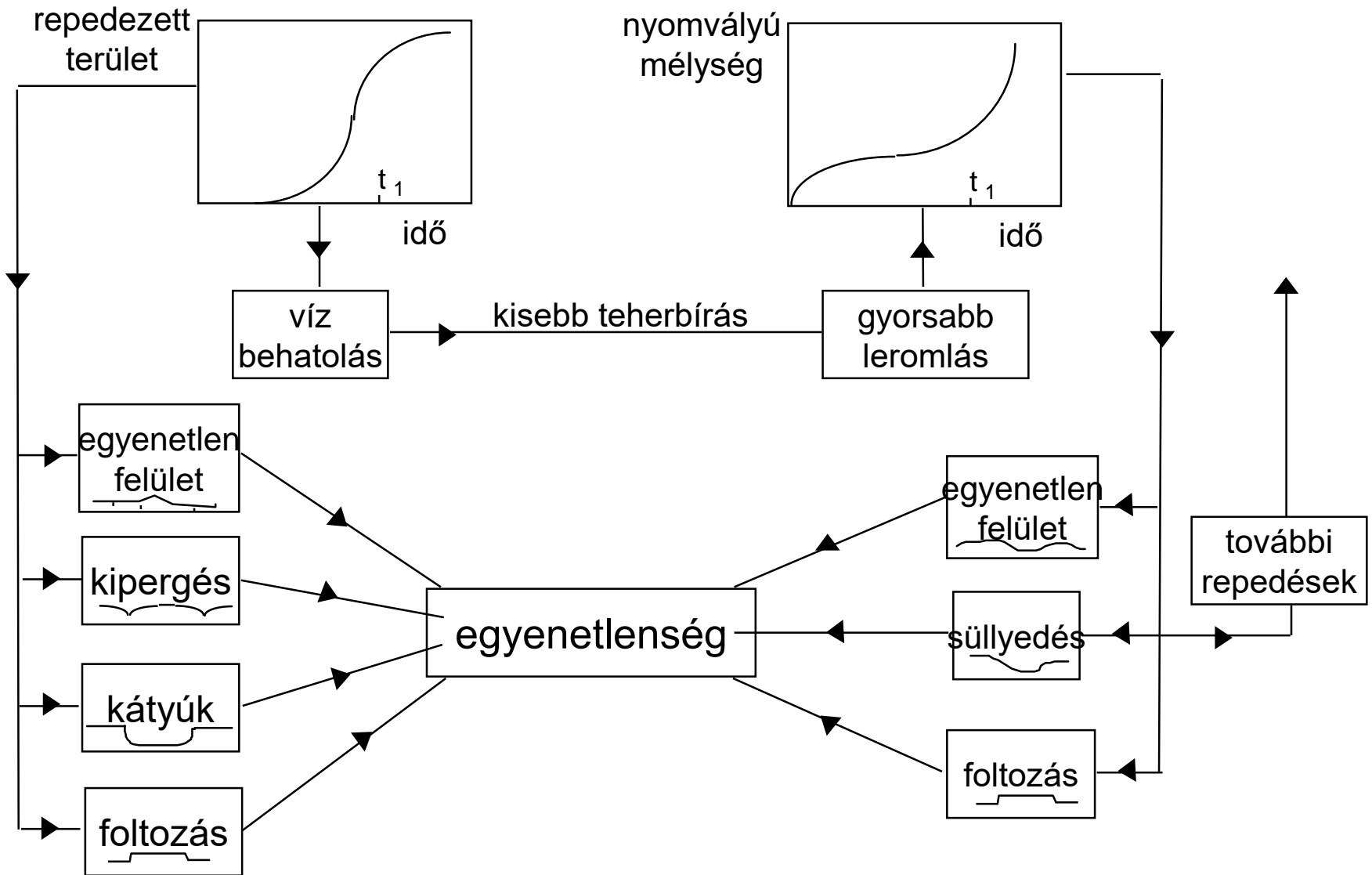
Repedés terjedés modellje

$$dACA = K_{cpa} \left(\frac{CRP}{CDS} \right) z_A [(z_A * a_0 * a_1 * \delta t_A * YE4 * SNP^{a_2} + SCA^{a_1})^{1/a_1} - SCA]$$

- ✿ CRP = a repedés terjedés korlátozása a megelőző jellegű fenntartás eredményeként
- ✿ A repedés terjedés bekövetkezik, ha $\delta t_A > 0$ or $ACA_a > 0$

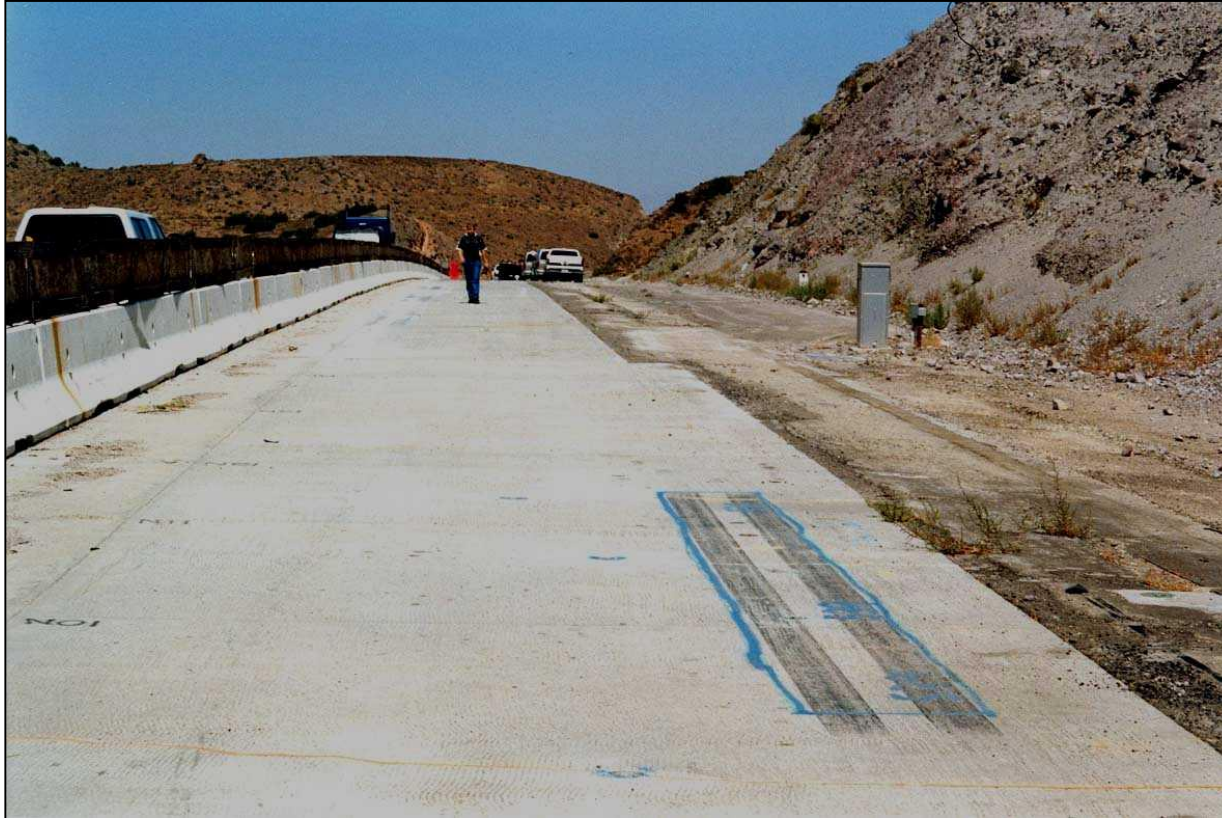

Burkolat leromlási összefüggés

Beton burkolatok

- ⊕ hézaghiba
- ⊕ kiszúródás
- ⊕ repedés
- ⊕ letörés
- ⊕ táblahiba
- ⊕ utazáskényelem

modellek

⊕ USA

⊕ Chile

Aszfalt burkolatok

Előrebecsült
hibák:

- ❑ repedés
- ❑ kipergés
- ❑ szélhiba
- ❑ kátyú
- ❑ utazás-
kényelem
- ❑ csúszás-
ellenállás

Aszfalt burkolatok leromlása

Aszfalt burkolatok leromlása

Burkolatlan utak

Burkolatlan utak leromlása

Burkolatlan utak leromlása

Fenntartási munkák csoportosítása

Megőrzés

❑ Rutin

- foltozás, széljavítás
- vízelvezetés, repedéskiöntés

❑ Periodikus

- megelőző kezelés
- felújítás
- teljes újjáépítés

❑ Speciális

- vészhelyzet kezelés
- téli fenntartás

Fejlesztés

❑ Javítás

- szélesítés
- vonalvezetés korrekció
- burkolaton kívüli munkák

❑ Építés

- kapacitásbővítés
- új nyomvonalú szakasz

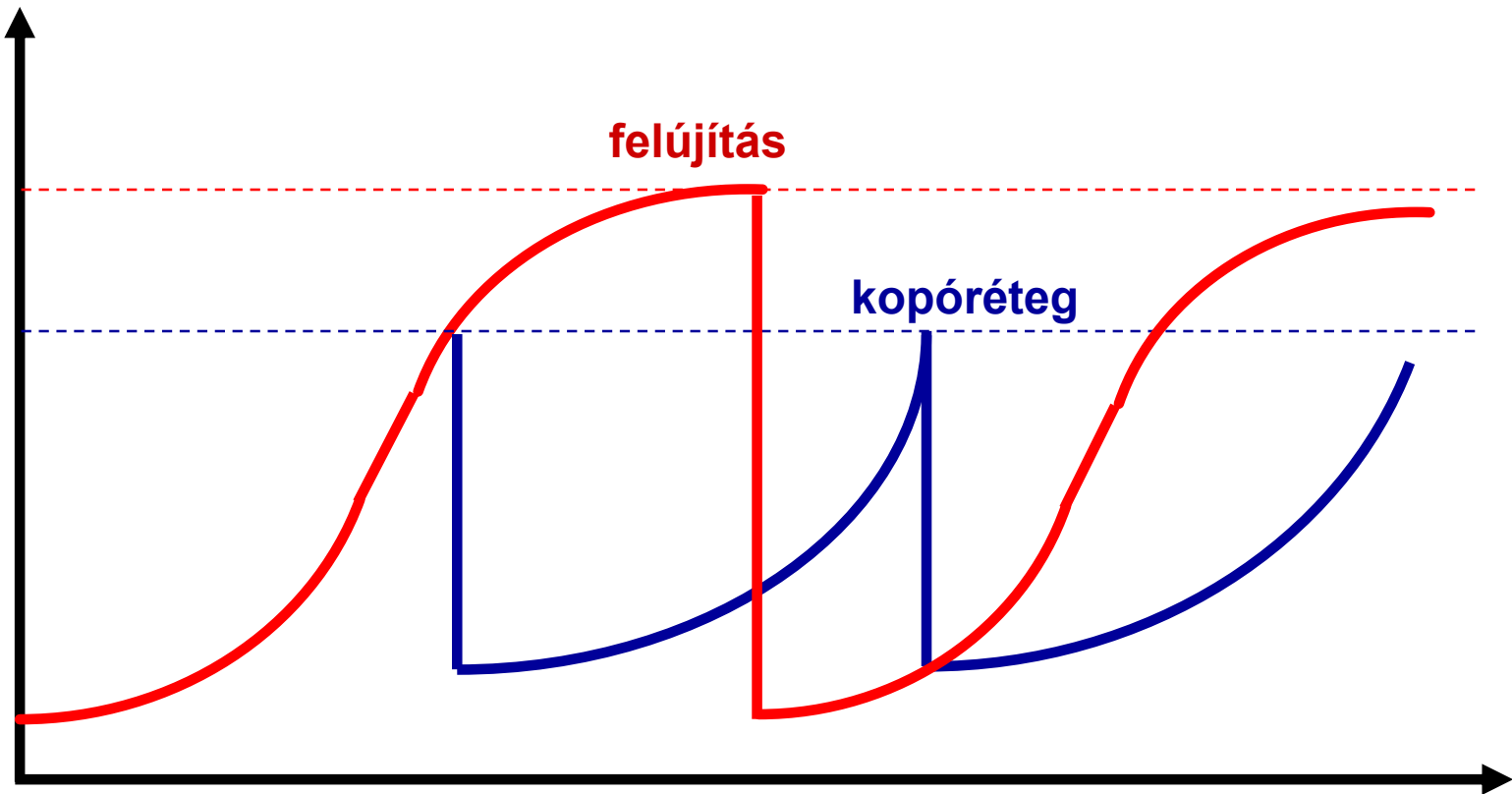
Fenntartási munkák

Fenntartási munkák hatása

Útállapot

Forgalom / idő

Úthasználókra gyakorolt hatások

Úthasználói hatások elemei

- Motorizált jármű-üzemi költség (VOC)
- Motorizált utazási idő költség (TTC)
- Nem motorizált idő és üzem költség (NMTOC)
- Baleseti költség (AC)

Úthasználói költség:

$$\mathbf{RUC = VOC + TTC + NMTOC + AC}$$

Úthasználókra gyakorolt hatás

$$\mathbf{RUE = RUC + emisszió + energia + zaj}$$

Úthasználói hatások

- ⊗ Jármű-üzemi költség
  - ⊠ üzemanyag, kenőolaj, gumik, alkatrész cserék
  - ⊠ jármű avulás és amortizáció
- ⊗ Utazási idő
  - ⊠ utasok
  - ⊠ áruk
- ⊗ Balesetek
- ⊗ Nem motorizált közlekedés
- ⊗ Energia felhasználás
- ⊗ Káros anyag kibocsátás és zaj

Úthasználói hatások a HDM-4 -ben

- ✚ A forgalmi torlódások hatása a sebességre, az üzemanyag fogyasztásra, a gumikopásra és a karbantartási költségekre
- ✚ A nem motorizált közlekedés modellezése
- ✚ A fenntartási munkák forgalomkorlátozó hatása
- ✚ Közlekedésbiztonsági hatás
- ✚ Járművek káros anyag kibocsátás hatása
- ✚ Járművek zajkeltésének hatása

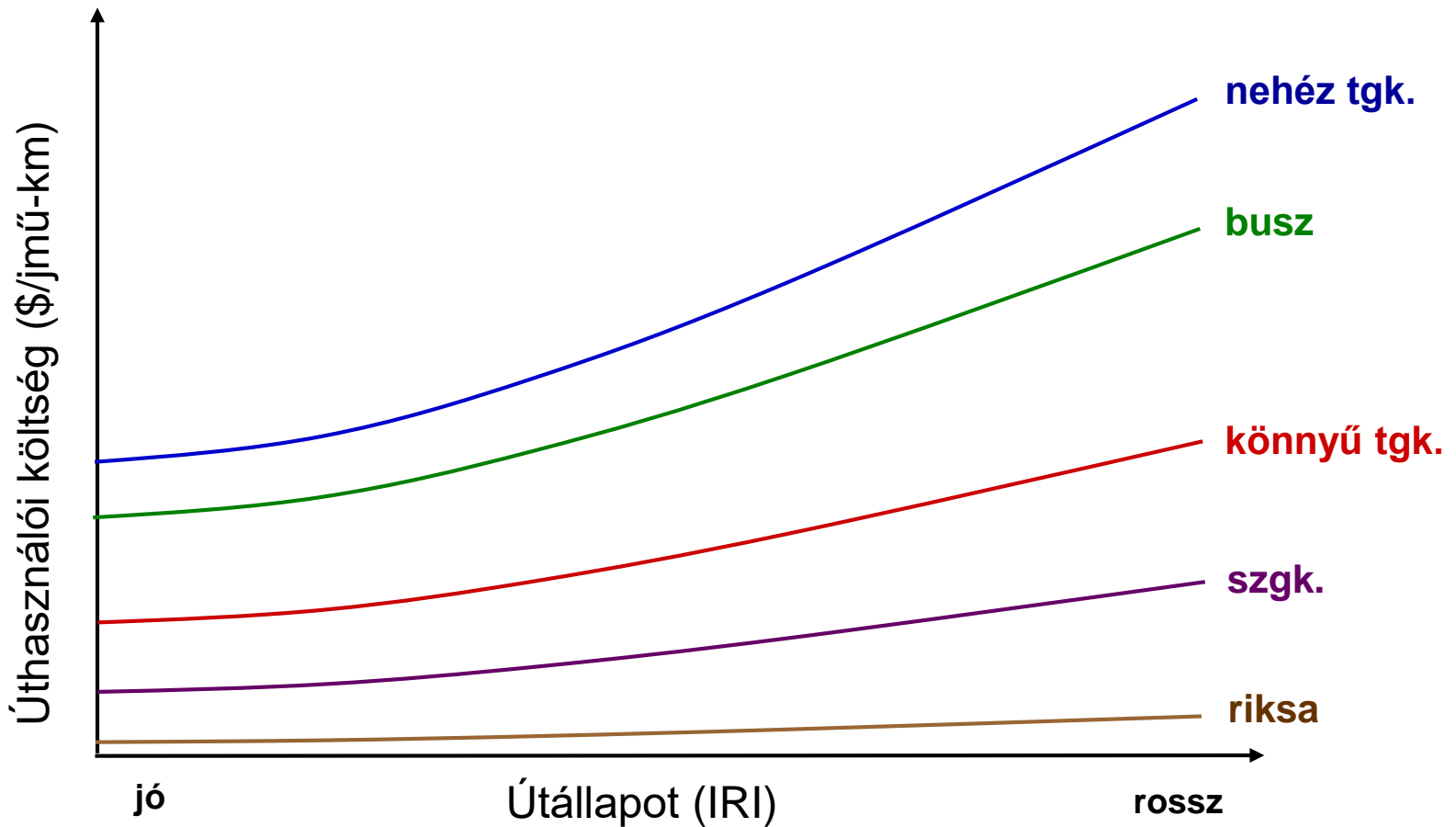

Motorizált forgalom

Útállapot hatása az üzemköltségre

Nem motorizált forgalom

A HDM-4 szerepe

Útgazdálkodási művelet	HDM-4 alkalmazás
tervezés (hálózati szint)	stratégiai elemzés
rangsorolás	programelemzés
előkészítés	projekt értékelés

Útgazdálkodási funkció

✿ Tervezés (hálózati szint)

- ✦ előírások, elvárások, politikai célok meghatározása
- ✦ hosszú távú ráfordítások becslése

✿ Rangsorolás (hálózati és projekt szint)

- ✦ középtávú feladatok programozása

✿ Előkészítés (projekt szint)

- ✦ részletes projekt tervezés és projekt listák

✿ Működés (projekt szint)

- ✦ a beavatkozások kivitelezése

HDM-4 alkalmazások

- ⊕ A közúti szektor szakmapolitikai tanulmányai
- ⊕ Az úthálózat fejlesztésnek, felújításának és fenntartásának stratégiai tervezése
- ⊕ A finanszírozási igények meghatározása
- ⊕ Több éves beavatkozási programok előkészítése
- ⊕ Egyedi projektek gazdasági megfelelőség vizsgálata
- ⊕ Ütügyi kutatások
  - ⊞ útdíjak hatása
  - ⊞ járművekre vonatkozó szabályozás
  - ⊞ pályaszerkezet tervezési előírások

Előírások és szakmapolitika

☀ Útdíjak

- ☒ úthasználók terhei (üzemanyag adó)
- ☒ torlódási díjak
- ☒ nehéz járművek megtett távolsággal arányos díjazása

☀ Járművekre vonatkozó szabályozás

- ☒ tengelyterhelés határértékek
- ☒ energiafogyasztás, káros anyag és zaj kibocsátás

☀ Mérnöki műszaki előírások

- ☒ fenntartható (sustainable) hálózatméret
- ☒ pályaszerkezet tervezési és fenntartási előírások

Stratégiai elemzés

A teljes úthálózat elemzése a finanszírozási igények meghatározására és a korlátos erőforrásokhoz tartozó várható burkolatállapot előrebecslésére

☀ Céllok:

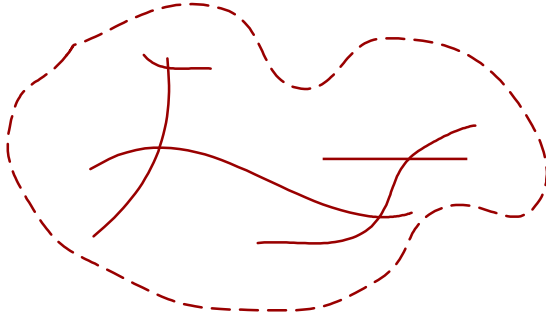
- ☒ Az utak fenntartására és felújítására szükséges forrás meghatározása
- ☒ Beavatkozási programok előkészítése
- ☒ Hosszú távú hálózatviselkedés és teljesítmény
- ☒ Az úthasználókra gyakorolt hatások értékelése

Stratégiai elemzés

Úthálózat

Mátrix

	G	F	P
H			
M			
L			

Bevételek, költségvetés

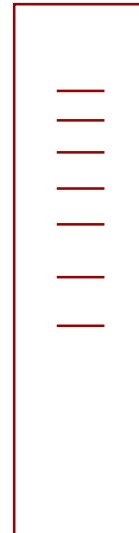
Erőforrás
korlátok

Megőrzés
értékelés

Fejlesztési
változatok

Optimális stratégia
költségkorlát mellett

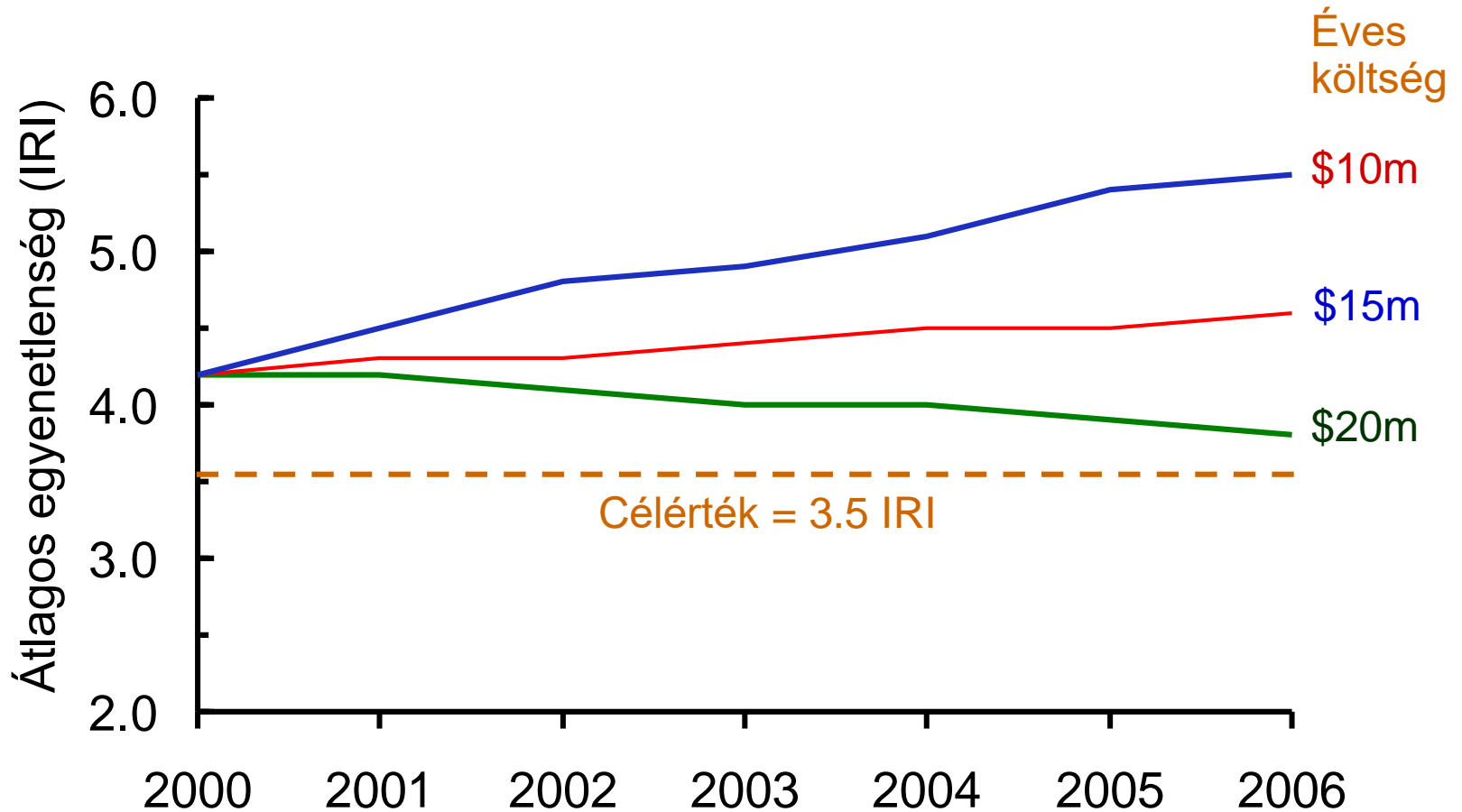
Optimáló
modul

A költségszintek hatása

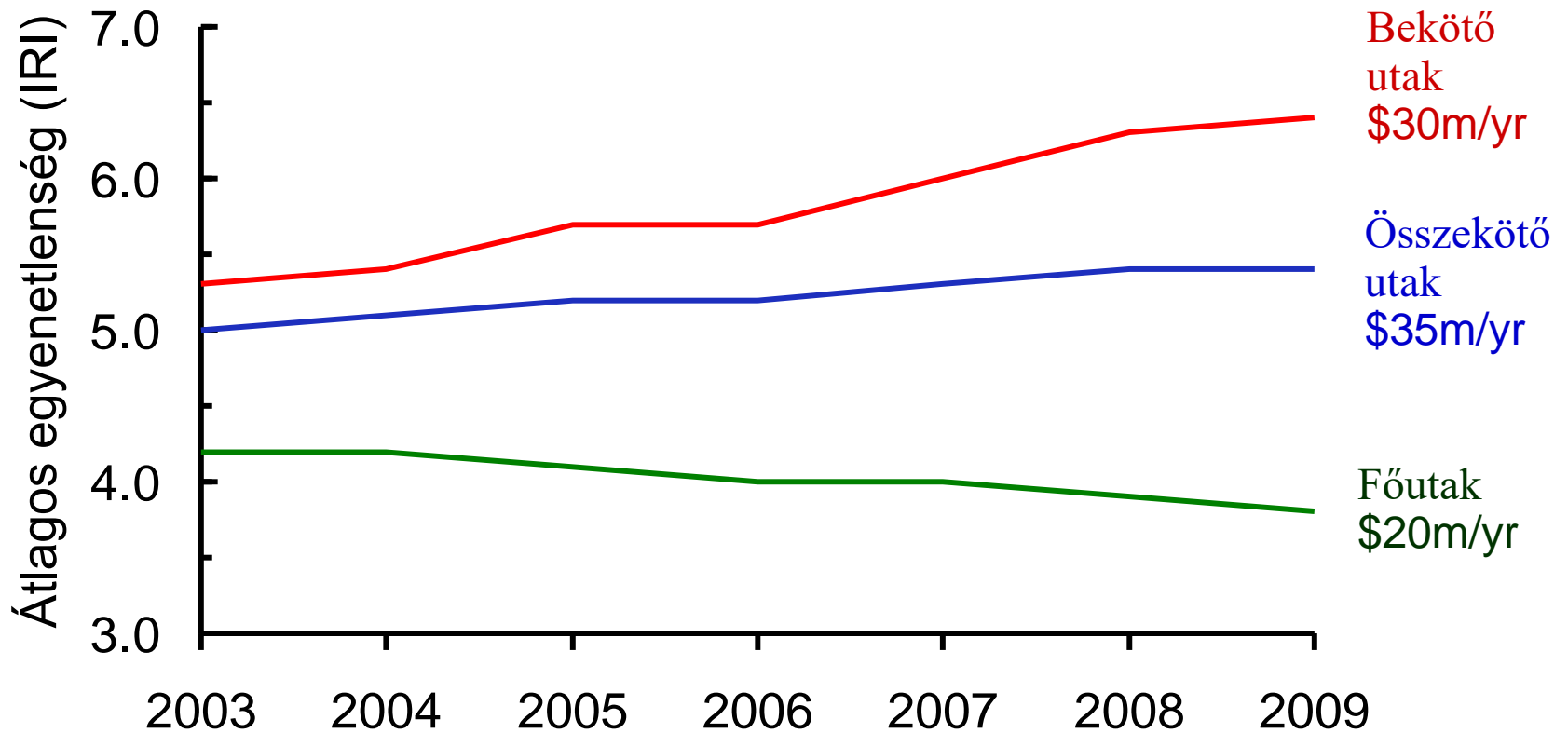
Főutak

Az úthálózat teljesítménye

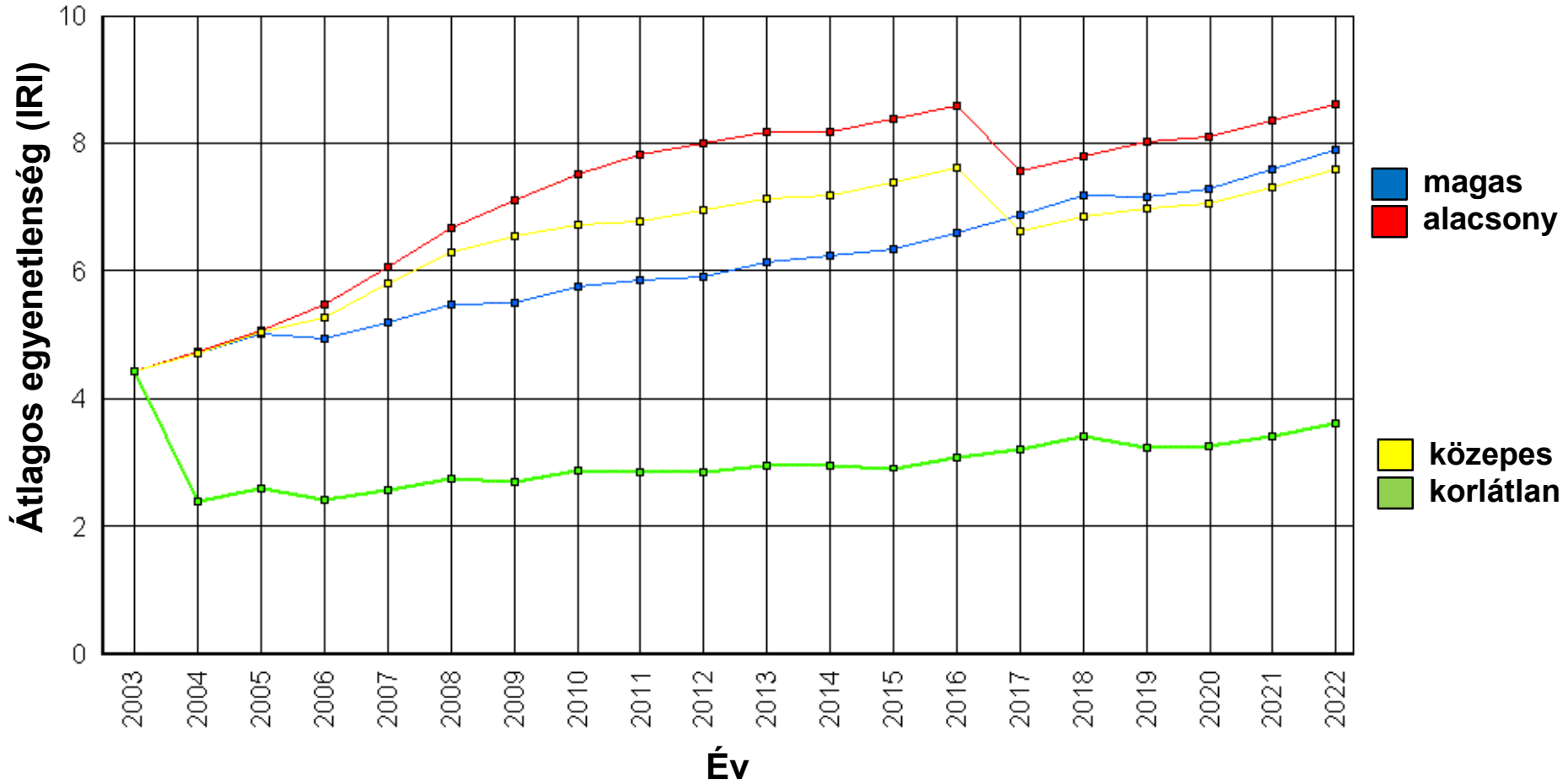
Forráselosztás

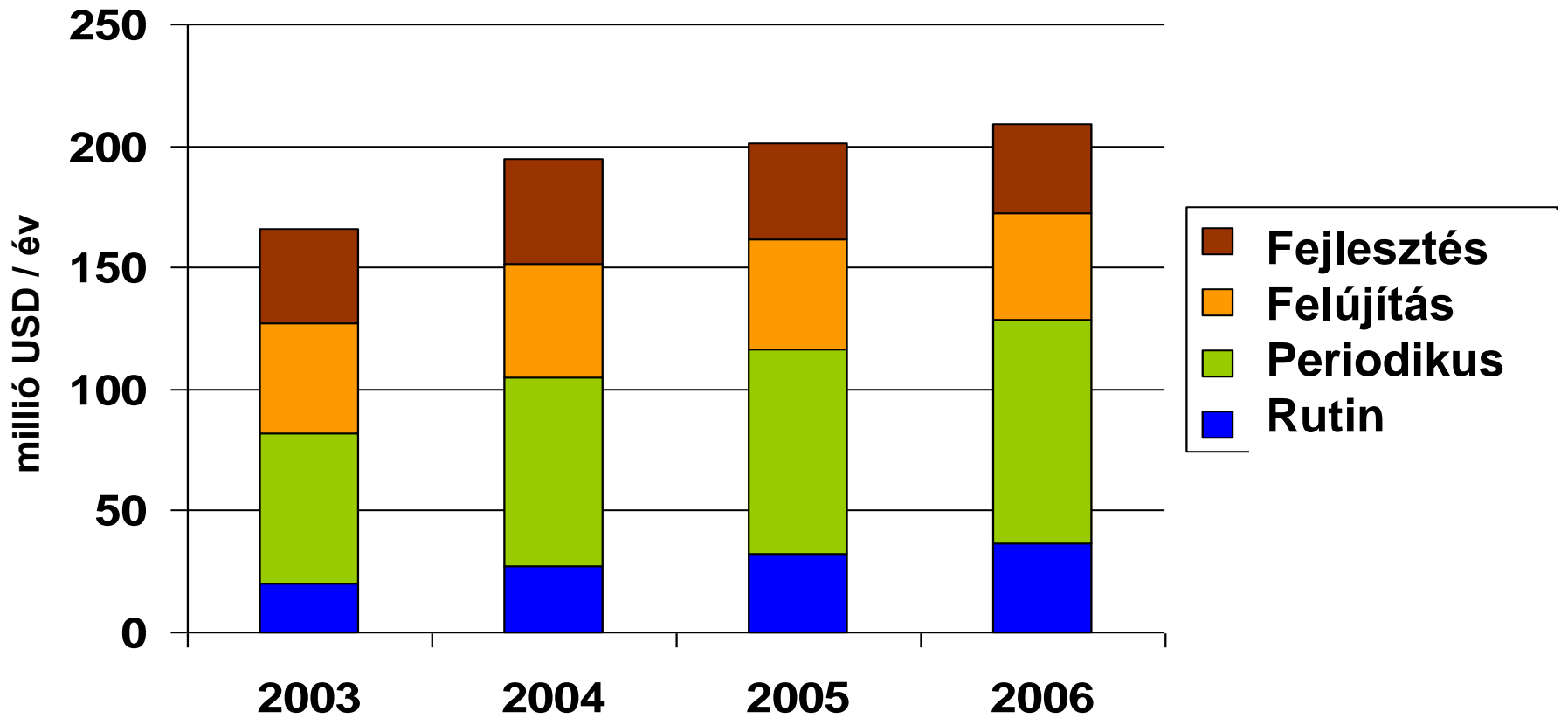
Költségvetési szcenárió elemzés

Hosszal súlyozott, költségvetés-függő átlagos hálózati egyenetlenség

Optimális költségigény

Program elemzés

Egyéves vagy több éves beavatkozási programok előkészítése megadott költségkorlátok mellett

- ☛ Cél: a lehetséges közúti projektek évenkénti rangsorolása a költségkorláton belül
- ☛ Az éves költségeket a stratégiai fenntartási terv értékelése adja meg

Program elemzés

- ❖ Adott előírások szerint a lehetséges projektek kiválasztása a hálózaton pl.
  - ❖ Útszakaszok, ahol egy bizonyos jellemző értéke egy megadott határérték felett van
  - ❖ Kapacitás hiányos útszakaszok
  - ❖ Pályaszerkezetek, ahol megerősítés szükséges
  - ❖ Nagy forgalmi terhelések miatti burkolat felújítási igény

Program elemzés

- ✚ A szóba jöhető fenntartási vagy felújítási beavatkozások meghatározása
- ✚ A költségvetési határok és a vonatkozó időszakok megadása
- ✚ Optimálás a kiválasztott cél szerint
- ✚ Az adott költségvetési időszakra vonatkozó optimális projektlista

Programozási kimenet

Rangsor	Szakasz	Hossz (km)	Megye	Beavatkozás típusa	Mikor szükséges	Költség m USD	Összesen m USD
1	N1-2	20.5	2	Felületi bevonás	2003	5.4	5.4
2	N4-7	23.5	7	Kopóréteg 40 mm	2003	10.9	16.3
3	N2-5	12.5	5	Felújítás	2003	8.6	24.9
4	R312-1	30	4	4 sávra szélesítés	2003	31.4	56.3
5	R458-3	36.2	3	Kopóréteg 60 mm	2003	16.3	72.6
:	:	:	:	:	:	:	:
1	N4-16	32.1	6	Felújítás	2004	22.8	22.8
2	R13-23	22.4	4	Kopóréteg 40 mm	2004	9.7	32.5
3	N521-5	45.2	2	4 sávra szélesítés	2004	41.3	73.8
:	:	:	:	:	:	:	:
1	N1-6	30.2	4	Felületi bevonás	2005	8.2	8.2
2	N7-9	17.8	3	Kopóréteg 60 mm	2005	9.2	17.4
3	F2140-8	56.1	1	Felújítás	2005	34.9	52.3
:	:	:	:	:	:	:	:

Projekt értékelés

✦ Projekt típusa

- ✦ Új építés, kapacitásbővítés
- ✦ Felújítás, újraturkolás
- ✦ Szélesítés, sáv(ok) hozzáadása
- ✦ Nem motorizált közlekedési sávok

✦ Gazdasági mutatók

- ✦ Nettó jelenérték (Net Present Value, NPV)
- ✦ Megtérülési ráta (Economic Rate of Return, ERR)
- ✦ Haszon költség arány (Benefit Cost Ratio, BCR), NPV/C
- ✦ Első évi megtérülési ráta (First Year Rate of Return, FYRR)

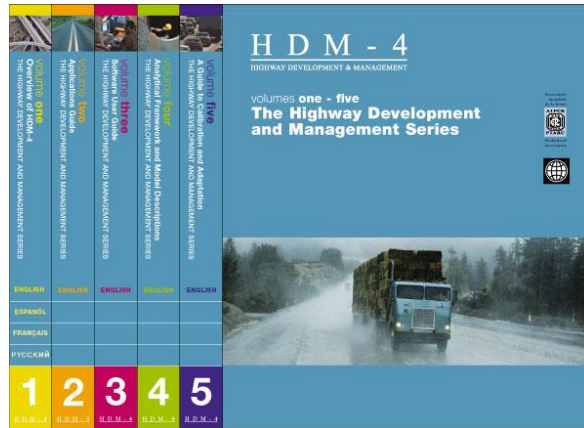
Projekt szintű kimenetek

- ✿ Érzékenység vizsgálat eredménye
  - ✦ Szenárió elemzés
  - ✦ Útállapot jellemzők
  - ✦ Úthasználói költség részletek
  - ✦ Energiaigény és kibocsátások

HDM Technológia - eszközök

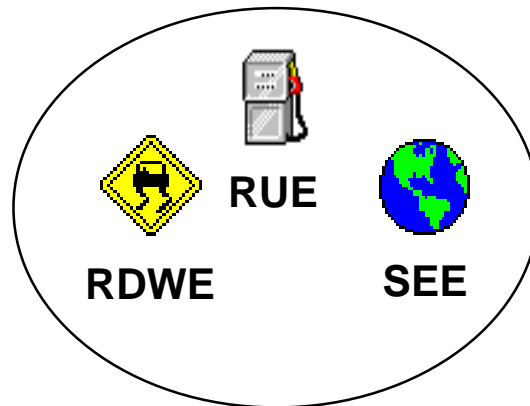
Tudásbázis

Szoftver

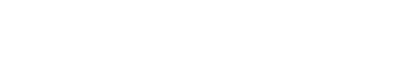
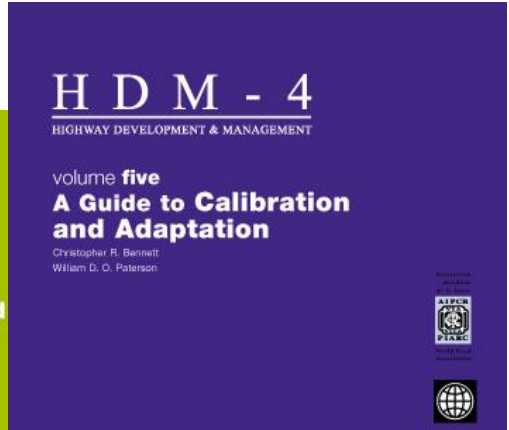
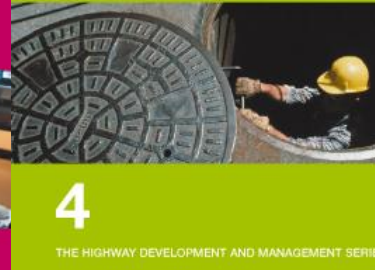
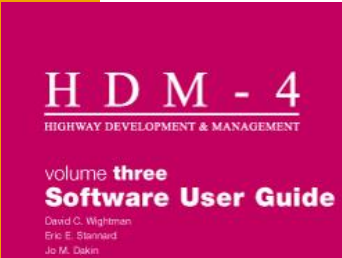
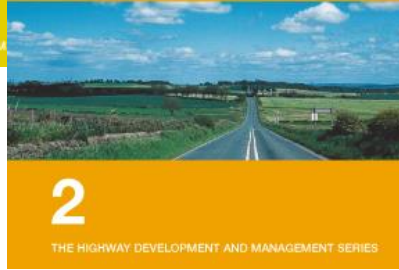

Modellek

HDM Kézikönyvek

Összefoglalás

- ✿ A HDM-4 átlátható elemzést biztosít
- ✿ Az élettartam vizsgálat lehetőséget ad
  - ✻ rövid, közép és hosszú távú elemzésekre,
  - ✻ „mi lenne, ha” típusú kérdések megválaszolására
- ✿ Nemzetközileg elfogadott elemzési keret
- ✿ Műszaki szakértői tanácsadás
- ✿ Kalibrálható a helyi viszonyokra
- ✿ Nemzeti Útfelújítási Programhoz HDM-4